

Nominasjon til Norges Dokumentarv:

Hvalfangstarkiver fra Vestfold

3.1. Sammendrag

Norge var i en årrekke verdens største hvalfangstnasjon. Gjennombruddet for den moderne hvalfangsten er knyttet til Svend Foyns virksomhet ved Finnmarkskysten omkring 1870.

Det har vært vanlig å operere med tre faser i den moderne kommersielle storhvalfangsten: Finnmarksfangsten 1864-1905, Verdensfangsten ca. 1883-1930 og Den pelagiske hvalfangsten, især etter 1925. Den siste norske pelagiske hvalfangstekspedisjon til Antarktis ble gjennomført i 1967-68.

I årene før første verdenskrig representerte hvalfangsten den største norske industrivirksomheten utenfor landets grenser. I 1912 var hele 58 norske hvalfangststasjoner i virksomhet verden over.

Hvalfangsten var en vekstnæring av stor betydning for norsk økonomi. I 1930 ga hvalfangsten 20 ganger mer i utbytte pr. deltaker enn de norske fiskeriene. Næringen var viktig nasjonalt og regionalt med etablering av oljeraffinerier og annen industri. Hvalfangsten la også grunnlaget for at flere hvalrederne kunne slå seg opp på skipsfart etter andre verdenskrig.

Kildene til den moderne kommersielle hvalfangstens historie er rike, og Vestfoldmuseene forvalter store deler av dette materialet, nærmere 450 hyllemeter. Hovedtyngden oppbevares ved Hvalfangstmuseet, men også Slottsfjellsmuseet og Vestfoldarkivet oppbevarer sentrale arkiver. Arkivmaterialet kan grupperes i arkiver etter selskaper, interesseorganisasjoner, privatpersoner og minnemateriale (intervjuer m.m.). I tillegg finnes det også atskillig arkivmateriale relatert til hvalfangsten både i kommunale og statlige arkiver. Det finnes også relevante arkiver i privat eie både i Norge og utlandet, og flere utenlandske arkivinstitusjoner har viktig materiale til belysning av norsk hvalfangsthistorie.

Formålet med nominasjonen er å belyse det unike kildematerialet hvalfangstarkivene er, både lokalt, nasjonalt og internasjonalt. Det er gjort et utvalg av enkeltdokumenter som kan stå som ”monumenter” for hvalfangsten og arkivene som er skapt som resultat av denne. Disse dokumentene er unike ved at de representerer et kildemateriale til et fenomen av unik karakter.

3.2. Opplysninger om søker

3.2.1. Navn på søker

Vestfoldmuseene IKS v/ avdelingene Hvalfangstmuseet, Vestfoldarkivet og Slottsfjellsmuseet.

3.2.2. Søkers tilknytning til den nominerte dokumentarven

Vestfoldmuseene IKS v/ avdelingene Hvalfangstmuseet, Slottsfjellsmuseet oppbevarer og forvalter de mest sentrale privatarkivene etter hvalfangsten i Vestfold.

3.2.3. Ansvarlige for nominasjonsprosessen – kontaktpersoner

Hvalfangstmuseet v/ konservator Dag Ingemar Børresen
Vestfoldarkivet v/ arkivar Ingrid Nøstberg
Slottsfjellsmuseet v/ konservator Haakon Livland

3.2.4. Kontaktinformasjon

Hvalfangstmuseet
v/ Dag Ingemar Børresen
dag.borresen@vestfoldmuseene.no
Postboks 396
3201 Sandefjord
Tlf: 94793341

Vestfoldarkivet
v/ Ingrid Nøstberg
ingrid.nostberg@vestfoldmuseene.no
Svend Foyns gate 9
3126 Tønsberg
Tlf: 33344000

Slottsfjellsmuseet
v/Haakon Livland
Haakon.livland@vestfoldmuseene.no
Farmannsveien 30
3111 Tønsberg
Tlf: 33312919

3.3. Identifikasjon og beskrivelse av dokumentene

3.3.1. Navn og identifikasjonsdetaljer på dokumentene

Dok. Nr.	Arkivdokument	År	Arkivreferanse	Spesielle forhold	Oppbevarings-institusjon
1	Dagbok etter Svend Foyn	1862-1883	A-1001 Foyn, Svend		Slottsfjellsmuseet
2	Fangstlisens for Syd Shetland	1911	A-1326 Pa 258 N. Bugge AS	Arkiv er uordnet	Vestfoldarkivet
3	Pastor Løkens brevsamling fra Syd-Georgia	1912-1914	ARS A/1060 K. Løken		Hvalfangstmuseet
4	Dagbok fra D/S Norvegia	1927-1929	ARS A/1031-1 Hvalfangstmuseets samling av skipsjournaler		Hvalfangstmuseet
5	Styreprotokoll for Kosmos A/S	1928-1981	ARS A/1052 Kosmos A/S Arkivstykke A 0004	Klausulert av giver	Hvalfangstmuseet
6	Theodor Anderssons fotografier fra Syd	1923-1932	Hvalfangstmuseets fotosamling f.s. 12200 -		Hvalfangstmuseet

	Georgia (418 fotografier)		f.s. 12618		
--	---------------------------	--	------------	--	--

3.3.2. Beskrivelse av dokumentene

Dokument 1. SVEND FOYNS DAGBOK, 1862-1883.

Svend Foyn (1809-1894) fra Tønsberg var blant den industrielle revolusjonens pionerer i Norge og foregangsmann innen den tekniske utviklingen av moderne metoder for hvalfangsten. Kombinasjonen av dampdrevne fangstbåter og harpuncanon med granatspiss som Foyn introduserte på 1860-tallet åpnet for fangst av de hurtige og oljerike finnhvalene som finnhval og blåhval. Svend Foyns metode la grunnlaget for den moderne hvalfangsten i global sammenheng.

Svend Foyn bidro til Tønsbergs utvikling på flere områder. De nye næringsveiene gav ringvirkninger for nærmiljøet. Verftsindustri, smedene som laget flensekniver og annet nødvendig fangstutstyr og kolonialhandleren som utrustet fangstflåtene, skapte optimisme og et godt næringsgrunnlag. Ved siden av arbeidsplassene han utviklet, bygget han bl.a. arbeiderboliger for sjøfolk og enker, bedehus og skole for emissærer.

Svend Foyns dagbok ble gitt som gave til Stiftelsen Vestfold Fylkesmuseum fra Svend Foyns familie i Tønsberg i mellomkrigsårene. Dagboken er en svært viktig kilde til Foyns virksomhet idet det er bevart svært lite dokumentasjon fra før 1870.

Dagboken ble skrevet om bord på skipet "Eliezer" fra 1862 til 1883. Den inneholder opptegnelser over mannskapet og ellers mange vær- og vindobservasjoner samt navigasjonskurser m.m. Tegninger av harpuner bakerst i boken viser at han i ledige stunder syslet med forbedringer av dette våpenet. Her ble faktisk de første spirene til den moderne hvalfangst lagt.

Inntil 1866 handler dagboka bare om selfangst. Men fra nevnte år konsentreres dagboknotatene seg om hvalfangst. Den siste delen av dagboka inneholder ikke dagboknotater, men korte oversikter over det Foyn – på grunnlag av hvert enkelt fangstsesongs erfaringer – mente burde forbedres eller suppleres i hans hvalfangstbedrift. Disse årsboknotatene starter opp allerede i 1864.

Bibliografi:

- Austbø, Johan: *Svend Foyn: Mannen og verket hans*. 1943.
 Johnsen, Arne Odd: *Svend Foyn og hans dagbok*. 1943.
Vestfoldminne: 1995. Vestfold Fylkesmuseum.
 Jacobsen, Alf R.: *Svend Foyn: Fangstpioner og nasjonsbygger*. 2008.

Dokument nr. 2. LISENS FRA SYD SHETLAND, 1911

I tidsrommet fra 1880-årene fram til første verdenskrig spredte den norske hvalfangsten seg til alle kontinenter og verdenshav. Nordmenn fanget hval etter Svend Foyns metoder i Europa, Amerika, Sør-Amerika, Afrika, Asia og Australia. Antarktiske farvann ble tatt i bruk i 1904. De rike feltene i Antarktis førte til en rask etablering av selskaper. I 1911 var 15 selskaper involvert i hvalfangst på feltene omkring Syd Georgia og Syd Shetland.

Storbritannia, som hadde hevdet suverenitet over området, regulerte fangsten gjennom utstedelse av konsesjoner og fangstlisenser. I 1907 ønsket britiske myndigheter en viss begrensning av fangstillatelsene, og ville ha vilkårene inn i fastere former. I overensstemmelse med nye bestemmelser ble "the Whale Fishery Ordinance" utformet i 1908. Dette ga guvernøren for Falklandsøyene en utstrakt myndighet til å regulere fangstens omfang, fulgt av en rekke nye bestemmelser i 1912. Britiske myndigheter ville begrense den enorme sløsingene med hvalressursene. For å kunne etablere en landstasjon på Deception Island ble det nå stilt betingelse om at stasjonen skulle ha kapasitet til å bearbeide hele hvalen i fabrikkannlegget. Dvs. bein og kjøtt i tillegg til spekket som man kokte olje av. De unike havneforholdene på Deception Island gjorde øya til en hovedbase for hvalfangstflåten i Syd Shetland. Muligheten for isfri havn, og tilgangen på ferskvann året rundt gjorde øya velegnet som hvalfangstbase og ideell for oppføring av permanent, et landbasert fangstanlegg.

I 1911 startet det norske Hvalfangstselskapet Hektor etableringen av en landstasjon på den nordvestlige delen av stranden i Whalers Bay på Deception. Selskapet var konstituert i oktober 1910 i Tønsberg etter initiativ av konsul Finn Bugge. Etter at selskapet hadde fått lisens, ble fangsten den første sesongen drevet med et flytende kokeri og tre innleide hvalbåter.

Med Hektors konsesjon fulgte foruten enerett til landstasjon, også lisens for flytende kokeri og hvalbåter. Selskapet fikk etter hvert hånd om flere gunstige lisenser. Ved oppkjøpet av AS Hvalen våren 1914 kunne Hektor også disponere over dette selskapets lisens for Syd Shetland. Selskapet fikk derved en veldig kapasitet; allerede sesongen 1913–14 ble det drevet fangst med fem hvalbåter, to flytende kokerier og landstasjonen var i full drift fra 1918.

I 1931 satte imidlertid krakket i hvaloljemarkedet en stopp for videre drift. En medvirkende årsak til nedleggelsen og at stasjonen ikke kom i drift igjen, lå også i den teknologiske utviklingen – med nyvinninger som for eksempel bruk av opphalingslipp, noe som banet vei for den pelagiske hvalfangsten.

Vestfoldarkivet har et rikholdig arkivmateriale etter virksomheten til selskapene som drev stasjonen, med dokumentasjon av etablering og drift av stasjonen. Firmaet N. Bugge ble etablert i Tønsberg i 1852 og arkivene dokumenterer en omfattende næringsvirksomhet, som spenner fra skipshandel og partsrederi over hvalfangst i på Island og i Sydishavet til internasjonal shipping etter 1970. Vestfoldarkivet fikk overført arkivene etter selskapene i to omganger, første ved en overføring fra Vestfold Fylkesmuseum i 2004 og siden en avlevering i 2007 fra Anne Bugge. Arkivene er foreløpig uordnet.

Lisensen ga hvalfangerselskapet AS Hektor tillatelse til å starte fangstvirksomhet på Syd-Shetland i 1911. Dokumentet inngår i en større korrespondanse mellom disponent N. Bugge, de sentrale britiske myndigheter i London og guvernøren på Falklandsøyene. I tillegg til lisensen finnes korrespondanse knyttet til vilkår for etablering av landstasjon.

Bibliografi:

Tønnessen, J.N.: *Den moderne hvalfangsts historie*. Bind II. 1967.

Rossnes, G.: *Hvalfangstbase og kulturminne, Hektor hvalfangststasjon I*: Norsk Sjøfartsmuseum årbok 1996.

Dokument 3. PASTOR KRISTEN LØKENS BREVSAMLING, 1912-14.

På midten av 1980-tallet mottok Sandefjordmuseene en brevsamling etter pastor Kristen Løken fra Hamar i gave. Løken var den første presten som virket blant hvalfangerne på øya Syd Georgia i Antarktis i 1912, fortrinnsvis på hvalfangststasjonen i Grytviken. Brevene ble skrevet til foreldrene hjemme i Norge.

Samlingen ble gitt til museet av Løkens enke. Hun ville at materialet skulle være tilgjengelig for forskning om den kirkelige virksomheten på øya. Brevsamlingen tilhører i dag Hvalfangstmuseets manuskriptsamling (AR.S)

Løken begynte på teologistudiet i Kristiania i 1903, men ble ordinert prest først i februar 1912. Halvannen måned senere befant han seg i Buenos Aires på vei til Syd Georgia. Løken ble ansatt som prest på Syd Georgia av stasjonsbestyrer C. A. Larsen i Grytviken, som bekostet brorparten av utgiftene til prestens lønn av egen lomme.

Hvalfangststasjonene på Syd Georgia var nokså brutale, industrielle og hardbarkete mannsamfunn ”sønnafor verden”. Løkens brev gjenspeiler et formidabelt kulturelt gap mellom prestens egen bakgrunn og det samfunn han nå sto overfor.

Løkens framhever i brevene at han hadde to oppdrag på Syd Georgia – en kristelig og en kulturell. Den første var å styrke hvalfangernes gudstro og den andre å drive oppbyggelig virksomhet ved hjelp av foredrag, opplesning, sang og musikk. Han håpet at arbeidet kunne bidra til å, ”trække arbeiderne bort fra barakkelivets forraaende indflytelse med dets hasardiøse kortspill og lidderlige snak.”

Landstasjonene på Syd Georgia hadde mange felles trekk med samtidige industrisamfunn i Norge og var preget av paternalistiske holdninger fra arbeidsgivers side. Dette var samtidig en brytningstid hvor fagorganisering og sosialistiske ideer fant grobunn også blant arbeiderne i hvalfangstindustrien. Presten framhevet klassebevisstheten blant arbeiderne som hovedårsaken til at han ikke nådde fram med det kristne budskap og valgte å forlate øya for godt våren 1914.

Løkens brevsamling gir et usedvanlig godt og sjeldent innblikk i livet på hvalfangststasjonene på Syd Georgia. Som et svært interessant supplement til brevene finnes også en fotosamling på 135 fotografier som Løken brakte hjem til Norge etter oppholdet på Syd Georgia. De fleste har han trolig tatt selv. Flere av fotografiene er trykket i bøker og benyttet i utstillinger.

Bibliografi:

Børresen, Dag Ingemar: Hvalfangere i alle land... Arbeidskonflikter, organisering og svartelisting i hvalfangsten 1904-14. Arbeiderhistorie 2006. Årbok for Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek.

Hansen, Svend Einar: Hvalfangerkirken. Fangst, tro og dristighet på Syd Georgia. 1999.

Falnes, Jørund: ”Dette er altså min menighet.” Kristen Løkens prestegjerning på Syd Georgia 1912-1914. Ambra 2000-2001. Årbok for Sandefjordmuseene.

Johansen, Atle: Prestetjenesten på Syd Georgia. Et særegent stykke norsk kirkehistorie. Ambra 1999. Årbok for Sandefjordmuseene.

Dokument 4. DAGBOK FRA D/S NORVEGIA, 1927-29.

Hvalfangsten medførte økt internasjonal interesse for polare strøk og førte bl.a. til at Storbritannia annekterte Falklandssektoren (1906) og Rosshavssektoren (1923). Under en

imperiekonferanse i London 1926 fattet britene et prinsippvedtak som kunne tolkes dit hen at de siktet mot å annektere hele sydpolskontinentet.

I denne situasjonen begynte skips- og hvalfangstreder Lars Christensen i Sandefjord å sende utforskningsekspedisjoner til Antarktis med praktiske og vitenskapelige formål, ni i alt. Den første gikk i all stillhet fra Syd Georgia i januar 1927 med hvalbåten Odd 1 til Peter I.s øy. Deretter sendte han Norge på fire ekspedisjoner og så tankskipet Thorshavn på ytterligere fire ekspedisjoner.

Dette er dagboken fra den første Norvegia-ekspedisjonen som førte til at Bouvetøya ble annektert for Norge. Christensens mål var å annektere Bouvetøya, reise en meteorologisk stasjon, kartlegge påståtte navngitte øyer i områdene rundt, kartlegge forekomster av hval og krill mellom Bouvetøya og Enderby Land, følge kysten av kontinentet og hele tiden foreta biologiske, meteorologiske og oseanografiske målinger. Christensen ble på forhånd bemyndiget av UD til å annektere uoppgadet land for Norge, og 1. desember 1927 ble Bouvetøya annektert. Havområdet rundt ble senere kalt Haakon 7.s hav.

Dagboken inneholder opplysninger om skipets reiserute fra Sandefjord, til Rotterdam, Kapp Verde, Cape Town, Bouvet-øya, Syd Georgia m.m. og om hva som foregikk om bord, bla. ”forskning i Sydishavet, undersøkelser på fangstfeltet” m.m.

Annekteringen av Bouvetøya gikk ikke upåaktet hen. Etter noen måneders diplomati sa britene seg villige til å anerkjenne Norges anneksjon på visse betingelser. Siden hvalfangsten nå var i ferd med å flytte til det åpne hav, kunne britene vanskelig kontrollere den gjennom politisk dominans. Mot å få beholde Bouvetøya forpliktet Norge seg i denne situasjonen til å respektere britiske vedtak på Imperiekonferansen i 1926, og til å regulere hvalfangsten. Ved lov av 27. februar 1930 fikk Bouvetøya status som norsk biland. Øya ligger nord for det området som omfattes av Antarktistraktaten og er dermed uomtvistelig norsk. Den 17. desember 1971 ble den fredet som naturreservat.

Bibliografi:

Joh. N. Tønnessen: Den moderne hvalfangsts historie, bind III. Sandefjord, 1969.

Dokument 5. STYREPROTOKOLL FOR KOSMOS A/S, 1928-1981

Fra siste halvdel av 1920-årene mistet de landbaserte hvalfangststasjonene på Syd Georgia og Syd Shetland gradvis økonomisk betydning. Pelagisk hvalfangst på åpent hav med store fabrikkskip (kokerier) var framtiden. På denne måten unngikk man også konsesjoner og lisenser.

Den viktigste forutsetningen for overgangen fra landbasert til pelagisk fangst var opphalingsslippen, som gjorde det praktisk mulig å ta hvalen hel om bord for opparbeiding. Opphalingsslippen ble først tatt i bruk av Hvalaktieselskapet “Globus” fra Larvik.

Mens Globus tok i bruk et ombygd skip i sin fangst, kontraherte Anders Jahre i januar 1928 et nytt spesialbygd kokeri og 7-8 hvalbåter for Hvalfangerselskapet Kosmos A/S. Dette kokeriet representerte en syntese av de fleste teknologiske nyvinninger innen hvalfangsten og måtte tegnes fra kjøll til mastetopp før byggingen kunne starte, men det tok likevel bare 16 måneder før Kosmos gikk av stabelen i Belfast. Med en lasteevne på 120.000 fat var dette verdens

største kokeri og tankskip. Sesongen 1930/31 produserte Kosmos alene 199.000 fat hvalolje, 11.000 fat mer enn fem landstasjoner på Syd Georgia til sammen.

Anders Jahre ble på mange måter et ikon for den pelagiske fangsten slik Svend Foyn hadde vært det i Finnmarksfangstens dager. Kosmos var det siste norske hvalfangstselskapet som drev hvalfangst i Antarktis (1967-68) er trolig fortsatt det mest allment kjente av alle de norske hvalfangstselskapene.

Styreprotokollen fra Hvalfangerselskapet Kosmos strekker seg over tidsspennet fra 1928 til 1981 og dokumenterer beslutninger og disposisjoner i selskapets høyeste organ.

Bibliografi:

Odd Thorson: Aksjeselskapet Kosmos gjennom 25 år. 1953.

Joh. N. Tønnessen: Den moderne hvalfangsts historie, bind III. 1969.

Finn Olstad: Sandefjords historie. Bind 1. Strandsitter og verdensborger. 1995.

Dokument 6. THEODOR ANDERSSONS FOTOGRAFIER FRA SYD GEORGIA, 1923-1932.

Theodor Anderssons fotografier fra Syd Georgia spenner over tidsrommet 1923-1932. Samlingen ble innlemmet i Sandefjordmuseenes fotosamling i 1983 og består av 418 registrerte originale fotografier / negativer.

Theodor Andersson var født i Jokkmokk i Sverige i 1895 og utdannet til agronom. Han ble fengslet for militærnekting i Sverige og rømte til Trondheim i Norge. Han stiftet familie, flyttet til Vestfold og bosatte seg på øya Veierland midtveies mellom Tønsberg og Sandefjord. Andersson var på hvalfangst i ti sesonger. Det var via hvalfangstmiljøet på øya han ble ansatt på landstasjonen i Grytviken på Syd Georgia som tømmermann. Andersson var selvlært fotograf og skaffet seg ekstrainntekter ved å lage postkort m.m. for salg på stasjonen.

Andersson var totalavholdsmann og politisk engasjert på venstresiden. Dette avspeiles kanskje i valg av motiver. Fotografiene viser motiver vi knapt kjenner fra andre hvalfangstrelaterte fotosamlinger. Andersson fotograferte hverdagslivet til folkene pastor Kristen Løken ti år tidligere beskrev bl.a. som ”avskummet av sjøfolkene.”

Et særtrekk ved samlingen, og som gjør den unik, er motiver fra arbeiderbrakkene, av tatovering, sosiale forhold, begravelser, arbeidsliv og fritidssysler blant hvalfangerne, i skarpe kontraster til stasjonsbestyreren og administrasjonens mer luksuriøse levesett m.m. Til tross for at Andersson var selvlært holder fotografiene svært høy teknisk fotografisk kvalitet i tillegg til unike motiver. Fotografiene er gjengitt i en rekke bok-, film-, og tv-produksjoner i inn og utland.

Bibliografi:

GRYTVIKEN, seen through a camera lens, Institut Minos 2004.

Ekeberg, J. og Lund, H.Ø. (red.): *80 millioner bilder – norsk kulturhistorisk fotografi 1855-2005*. 2008.

3.4. Begrunnelse for innskrivelse av dokumentene

3.4.1. Autentisitet

Alle de nominerte dokumentene er originale autentiske dokumenter.

3.4.2. Dokumentenes betydning for Norge

De nominerte dokumentene er unike og uerstattelige. De er av nasjonal, så vel som av internasjonal betydning. Den moderne kommersielle hvalfangsten har som næring preget Norge gjennom mer enn 100 år, og har hatt økonomiske, politiske og kulturelle konsekvenser. Økonomisk sett var hvalfangsten i sin tid Norges største industrielle virksomhet utenfor landets grenser. På 1920-tallet var for eksempel inntektene fra næringen det doble av inntektene fra de norske fiskeriene. Etter andre verdenskrig skaffet næringen viktig utenlandsk valuta til landet. Hvalfangsten innebar også muligheter til høy fortjeneste for den enkelte, og da ikke bare rederne, men også ”folk flest”. En god skytter tjente langt over en vanlig årslønn pr. sesong.

Kulturelt sett har også næringen hatt stor betydning, og da spesielt i Vestfold. Fangsten foregikk i vinterhalvåret, og hvalfangerne var ute fra november til mai. Dette preget både familieliv og samfunnsliv i hvalfangerdistriktene.

På sikt fikk hvalfangsten også store økologiske konsekvenser. I løpet av de 100 årene den moderne hvalfangsten pågikk, ble hvalbestanden ble sterkt redusert på verdensbasis. I løpet av perioden ble det fanget totalt 3 millioner hval i verden, og enkelte stammer var totalt utryddet. Som følge av dette ble blåhvalen fredet i 1964. Arkivene etter hvalfangsten dokumenterer dermed også en næring som førte til en rovdrift på naturressurser og som ble meget omdiskutert internasjonalt.

Hvalfangstarkivene er internasjonalt etterspurt som kildemateriale, både fra forskere, journalister og andre.

3.4.3.

Tid

De nominerte dokumentene representerer ulike faser i den moderne kommersielle hvalfangstens historie. Svend Foyns dagbok fra 1862 og Kosmos styreprotokoll fram til 1968 danner ytterpunktene i dette tidsspennet.

Sted

De nominerte dokumentene er skapt i forbindelse med den moderne hvalfangsten i Finnmark og i Sydishavet. Det startet i Finnmark, men Sydishavet var hovedarenaen. Landstasjonen på Syd-Georgia hadde en sentral rolle i etableringen av denne næringen i Sydishavet. Sett i lys av hvalfangstens unike posisjon som næring, er derfor dette steder av vesentlig betydning for Norge. Spesielt i så måte er selvsagt at de tidligere fangstfeltene i Sydishavet ligger langt utenfor Norges grenser. De nominerte dokumentene inneholder avgjørende informasjon om disse stedene, både de skriftlige dokumentene og fotografiene.

Mennesker

De nominerte dokumentene er skapt i en unik kontekst, som resultat av en stor og betydningsfull næring som nå ikke lenger eksisterer. Dokumentene gjenspeiler aspekter ved utviklingen av næringen over et tidsspenn på 100 år. Enkelte av dokumentene, Anderssons fotografier og Løkens brev, belyser spesielt livet og arbeidsforholdene på hvalbåtene og på landstasjonen på Syd-Georgia. Dette var et tøft liv på en særegen arbeidsplass.

Tema

De nominerte dokumentenes tema er den moderne kommersielle hvalfangsten. Denne næringen er knyttet til en helt bestemt tidsepoke i historien, fra Svend Foyns oppfinnelse av granatharpunen i 1860-årene til fredningen av blåhvalen i 1964 og utfasingen av fangsten etter dette. Dette er historien om en næring, men også historien om en rovdrift på maritime naturressurser som knapt har sitt sidestykke.

3.4.4.

Unikhet

De nominerte dokumentene er unike ved at de representerer et unikt fenomen i både norsk og internasjonal historie; den kommersielle moderne hvalfangsten. Denne næringen eksisterte i en periode på ca. 100 år, og vil neppe oppstå igjen. Norge var en sentral aktør i næringen med Vestfold som den sentrale regionen. Vestfoldmuseene IKS oppbevarer og forvalter de mest sentrale arkivene etter næringen, og har dermed en unik posisjon nasjonalt i så måte. Hvalfangstmuseet er i en særstilling, som nasjonalt ansvarsmuseum på dette temaet.

Integritet

Dokumentene er fullstendige og intakte i forhold til da de ble skapt. Dokumentene er valgt som eksempler og ”monumenter” for et tema og en historisk utvikling. De inngår i en større kontekst av hvalfangstarkiver.

Trussel og bevaring

Dokumentene er ikke spesielt truet. Magasinforholdene der arkivene oppbevares er pr. i dag ikke optimale, men nytt magasin blir ferdigstilt medio 2012, jfr. pkt. 3.6.1. Dokumentene inngår i en bevaringsplan; *Overordnet bevaringsplan for privatarkiv i Vestfold*, utarbeidet av Vestfoldarkivet i 2008, jfr. 3.6.1.

3.5. Juridiske forhold

3.5.1. Hvem eier dokumentene

Alle Vestfoldmuseenes samlinger eies av de respektive eierkommunene. Dvs.:

Arkivene som oppbevares og forvaltes på Hvalfangstmuseet eies av Sandefjord kommune, Postboks 2025, 3202 Sandefjord.

Arkivene som oppbevares og forvaltes av Vestfoldarkivet eies av Vestfold fylkeskommune, Svend Foyns gate 9, 3126 Tønsberg

Arkivene som oppbevares og forvaltes av Slottsfjellsmuseet eies av Stiftelsen Vestfold Fylkesmuseum.

3.5.2. Hvem forvalter dokumentene

Dokumentene forvaltes pr. i dag av Hvalfangstmuseet, Vestfoldarkivet og Slottsfjellsmuseet. For kontaktinformasjon se pkt. 3.2.4.

I 2012 bygges nytt arkivmagasin for Vestfoldarkivet. Arkivene til Hvalfangstmuseet og Slottsfjellsmuseet vil på sikt overføres til det nye magasinet, og Vestfoldarkivet vil få forvaltningsansvaret for samtlige arkiver.

3.5.3. Annen rettslig status

a. Eierskap:

Dokumentene eies av Hvalfangstmuseet (Sandefjord kommune), Vestfoldarkivet (Vestfold fylkeskommune) og Slottsfjellsmuseet (Stiftelsen Vestfold Fylkesmuseum).

b. Tilgang:

Dokumentene er pr. i dag tilgjengelige for allmennheten på lesesal på Hvalfangstmuseet, Slottsfjellsmuseet og Vestfoldarkivet. Et unntak er styreprotokollen etter Kosmos A/S, som er klausulert etter avtale med giver. Det kan imidlertid søkes om innsyn.

Når arkivene fra museene er overført til nytt arkivmagasin, vil dokumentene være tilgjengelig på Vestfoldarkivets nye lesesal. Dokumentene vil også bli digitalisert og formidlet.

c. Opphavsrett:

Hvalfangstmuseet har overtatt opphavsrett og eiendomsrett til den nominerte fotosamlingen.

d. Administrativt ansvar:

Vestfoldmuseene IKS er juridisk ansvarlig for å ta vare på dokumentene. Ansaret utføres av den enkelte avdeling.

3.6. Bevaringsplan

3.6.1. Inngår dokumentene i en bevaringsplan?

Alle dokumentene som nomineres inngår i *Overordnet bevaringsplan for privatarkiv i Vestfold*, utarbeidet av Vestfoldarkivet i 2008. Bevaringsplanens hovedmålsetting er å sikre en mest mulig helhetlig dokumentasjon av Vestfolds historie. Planens metodikk er basert på en funksjonsbasert bevaringsvurdering. Viktige samfunnsområder og særtrekk for Vestfold identifiseres, og dokumentasjonen ønskes sikret. Aktørens funksjon og rolle er i hovedsak bestemmende i bevaringsvurderingen, men med en innholdsbasert vurdering som et viktig supplement. Ut fra definerte kriterier blir de ulike aktørene vurdert, og det vil satt i gang innsamlingsstrategier. Samtlige arkiver etter hvalfangsten i Vestfold er vurdert til å ha en meget høy bevaringsverdi.

De nominerte arkivdokumentene oppbevares pr. i dag i Hvalfangstmuseets magasin, Slottsfjellsmuseets magasin og Vestfoldarkivets magasin. I løpet av 2012 vil Vestfoldarkivets nye magasin i Sandefjord stå ferdig. Magasinet bygges iht. Arkivforskriftens krav til oppbevaring og sikring av offentlige arkiv, jfr. Forskrift om offentlige arkiv av 11.12.1998, Kap. IV. Magasinet vil, i tillegg til å være magasin for offentlig arkiv, bli fellesmagasin for samtlige privatarkiver Vestfoldmuseene forvalter, inkl. alle hvalfangstarkivene. I tilknytning til magasinet bygges lesesal, som skal betjenes av Vestfoldarkivet.

Hvalfangstarkivene som sådan inngår også i prosjektet Forvaltning av privatarkiver i Vestfoldmuseene som igangsettes i 2012. Prosjektet mottar prosjektstøtte fra Norsk Kulturråd. Prosjektet har som mål at museumsavdelingenes privatarkiver skal klargjøres (kvalitetssikre kataloger m.m.) til flytting til det nye felles arkivmagasinet. Prosjektet innebærer bl.a. at katalogene skal kvalitetssikres og publiseres på Arkivportalen.no. Hvalfangstmuseets arkiver har første prioritet i prosjektet.

3.7. Konsultasjon og samtykke

Vestfoldmuseene IKS ble etablert i 2009 for å drive institusjonene og forvalte samlingene på vegne av eierkommunene. Dette er regulert i egne eieravtaler og samarbeidsavtaler.

3.8., 3.9. Vurdering av risiko og bevaring

De nominerte arkivdokumentene oppbevares pr. i dag i de respektive avdelingens magasiner, som er av varierende kvalitet. Vestfoldarkivets magasin er klimaregulert og nært opp til Arkivforskriftens krav. Museumsavdelingens magasiner tilfredsstiller ikke kravene pr. i dag. Når nytt fellesmagasin står klart i 2012, vil imidlertid samtlige av Vestfoldmuseenes arkiver etter hvert overføres til dette, jfr. pkt. 3.6. Dette vil bli en optimal bevaring iht. Arkivforskriften.

Den nominerte fotosamlingen oppbevares i eget klimaregulert fotomagasin i Vestfoldmuseenes fellesmagasin i Sandefjord, Hinderveien 10.

3.10. Resultatet av nominasjonen

Hvalfangstmuseet, Slottsfjellsmuseet og Vestfoldarkivet ser det som betydningsfullt å få de nominerte dokumentene innskrevet i Norges dokumentarv. Å være innskrevet på listen vil gi en egen anerkjennelse og status. De nominerte dokumentene er utvalgte eksempler fra arkivene etter hvalfangstarkivene og representerer en større kontekst. Det er denne helheten vi ønsker å belyse ved nominasjonen. En plass på Norges dokumentarvs liste vil forhåpentligvis føre til en økt synlighet for både arkivene og institusjonene. Vi ser også at det kan være av betydning ved framtidige søknader om eksterne midler til ordning og formidling av hvalfangstarkiver. Enkelte av arkivene er foreløpig uordnet. Det kan også ha betydning i forhold til framtidige forskningsprosjekter.

Når det gjelder formidling av hvalfangstarkivene og hvalfangsthistorie for øvrig, har Hvalfangstmuseet dette som en av sine primære oppgaver. Det er utarbeidet utstillinger, undervisningsopplegg (også knyttet til Den kulturelle skolesekken), foredrag osv. Slottsfjellsmuseet og Vestfoldarkivet har også hatt hvalfangsthistorie som tema for formidling. Videre er hvalfangstarkivene også tilgjengelig for publikum på lesesal. Gjennom prosjektet Forvaltning av privatarkiver i Vestfoldmuseene vil katalogene bli publisert på Arkivportalen.no, jfr. pkt. 3.6. Det drives også utstrakt saksbehandling på arkivene, som er etterspurt også internasjonalt, både fra forskere og andre.

Når det gjelder digitalisering, er noen av de nominerte dokumentene allerede digitalisert. Dette gjelder Theodor Anderssons fotosamling, som også er publisert på Hvalfangstmuseets hjemmesider. Det er planlagt å digitalisere de øvrige nominerte dokumentene dersom disse blir innskrevet i Norges dokumentarv. Det er for øvrig uansett ønskelig på sikt å digitalisere utvalgte deler av hvalfangstarkivene. Dette vil i så fall inngå i en samlet plan for digitalisering av arkiver i Vestfoldmuseene/Vestfoldarkivet.

Flere av de nominerte dokumentene er gjengitt i ulike publikasjoner, både nasjonalt og internasjonalt. Se pkt 3.3.2.

Denne nominasjonen er presentert av:

Vestfoldmuseene IKS ved avdelingene Hvalfangstmuseet, Vestfoldarkivet og Slottsfjellsmuseet.

15.09.2011

Vedlegg:

- Liste over alle arkivene etter hvalfangsten i Vestfoldmuseene
- 4 fotografier fra Theodor Anderssons fotografier fra Syd Georgia